

de rit

Regio Innovatie Tour

WAGENINGEN UR

For quality of life

'Ik ben mee met de Regio Innovatie Tour om van anderen te leren hoe dingen eventueel anders kunnen en te zien hoe anderen met innovaties omgaan'

de rit

Regio Innovatie Tour

WAGENINGEN **UR**

For quality of life

De ondernemende regio	5
Martin Kropff: <i>'De regio heeft de ideale maat voor innovatief onderzoek'</i>	6
Noud Janssen: <i>'Sterkere binding tussen onderzoek en bedrijfsleven geeft versnelling aan innovatie'</i>	8
Casus 1 Grootschalige landbouw in een kleinschalig landschap	10
Gerard Kolkman: <i>'Meer regio's aan de slag met nieuwe methodiek'</i>	14
Tammo Beishuizen: <i>'Dankzij kennisontwikkeling en innovatie is er nog landbouw in Nederland'</i>	16
Casus 2 De Lankeenhof	18
Ton Cornelissen: <i>'Provincie heeft een belangrijke verantwoordelijkheid bij innovatie'</i>	22
Fons Goselink: <i>'Ondernemers en provincie moeten intensiever samenwerken'</i>	24
Casus 3 Greenport Betuwse Bloem	26
Ferry Hollinger: <i>'Andere greenports kijken nieuwsgierig naar ons'</i>	32
Jaap Bond: <i>'Agriboard en Betuwse Bloem kunnen van elkaar leren'</i>	34
Louise Veerbeek: <i>'Door innovaties in de regio zijn maatschappelijke vraagstukken op te lossen'</i>	36
De ondernemende regio: conclusies	38

Een bus vol provincieambtenaren, LNV'ers, LTO-bestuurders, onderzoekers en anderen is 14 november 2008 een dag op weg in Gelderland. Wat deze professionals bindt is het stimuleren van innovatie. Ze discussiëren aan de hand van drie praktijkcasussen over de kracht van innovatie in de regio. Het wordt een dag vol kennisuitwisseling, inspiratie opdoen en netwerken.

De centrale vraag luidt hoe de regio nog beter kan functioneren als motor van innovatie. Wat is de rol van overheid, onderzoek, onderwijs en ondernemer hierbij en wat is ieders verantwoordelijkheid? En waar liggen knelpunten en kansen? Om dit helder te krijgen, maken de deelnemers aan de RIT kennis met drie casussen.

Elke casus heeft een eigen schaalniveau van innovatie:

- bedrijfsniveau: pluimveehouderij De Lankeenhof met een innovatief houderijsysteem;
- regioniveau: grootschalige landbouw in een kleinschalig landschap in de gemeente Lochem;
- gebiedsniveau: Betuwse Bloem voor gebieds- en ketenontwikkeling in de Betuwe.

‘De regio heeft de ideale maat voor innovatief onderzoek’

Martin Kropff
rector magnificus Wageningen UR

6 <

‘Wageningen UR is sterk geworteld in de regio. We investeren erin en zijn partner bij innovatieve initiatieven. Verspreid in heel Nederland hebben we meer dan dertig vestigingen. Een aantal van deze locaties profileert zich steeds meer als regionaal kenniscentrum. Verder hebben we een speciaal regioteam dat netwerken opbouwt in gebieden met een duidelijke innovatieagenda.’ (zie flap). De regio vinden we belangrijk als onderzoeksomgeving voor innovaties, als inspirerende leeromgeving voor onderwijs en als springplank voor innovaties naar een groter schaalniveau (landelijk en internationaal).

Onderzoeksomgeving Regio’s hebben een ideale maat – bestuurlijk en geografisch – voor innovatieonderzoek. Ze hebben een veel nadrukkelijker rol gekregen in het vormgeven van het Europese en nationale beleid voor een dynamische en concurrerende kenniseconomie (Lissabonagenda, Pieken in de Delta). Provincies en regionale ontwikkelmaatschappijen benoemen speerpunten voor hun regio en ontwikkelen instrumenten daarbij. Anderzijds biedt de regio een duidelijke context voor innovaties. Dáár spelen concrete problemen en uitdagingen. Ondernemers die nieuwe ontwikkelrichtingen zoeken, vinden er partners en veelal een afzetmarkt.

Wageningen UR stimuleert via verschillende aanpakken innovaties. Samen met stakeholders in de

regio worden nieuwe concepten ontwikkeld als inspiratiebron voor grensverleggende innovaties. Bijvoorbeeld stadslandbouw in Almere (project Agromere), waarbij stad en platteland een duurzame en functionele relatie aangaan. Wageningen ondersteunt ook netwerken met ondernemers die elkaar inspireren en grensverleggende stappen willen zetten. Een voorbeeld is de Greenportkas in Venlo en het Innovatie Netwerk Energie Systemen in regio Limburg.

Leeromgeving Via allerlei casussen bouwt Wageningen UR met scholen aan het drieluik onderzoek-onderwijs-ondernemerschap. Er zijn mooie voorbeelden waarin onderwijs verschuift van klaslokaal naar de praktijk, zoals het project De Schakelplaats. Studenten uit mbo en hbo werken aan vragen van ondernemers, en docenten blijven goed op de hoogte van de nieuwste ontwikkelingen in onderzoek en praktijk. Ook helpt Wageningen UR bij het opzetten van nieuwe opleidingen rondom innovatieve vraagstukken in de regio. Zo ontwikkelen Fontys Hogeschool en Van Hall Larenstein samen de greenport-opleiding Food & Flower management.

Springplank Wat we in de regio doen, kunnen we nationaal en internationaal uitdragen. Hoe de regio kan fungeren als springplank zie je bijvoorbeeld bij Zeeuwse Tong, een project dat streeft naar een duurzame zilte kringloop van kweek van vis, kok-

> 7

kels, zagers en algen. Zeeuwse Tong is ontstaan vanuit de kennissprong “zoet voor zout” voor een klimaatbestendige inrichting van delta’s. Andere regio’s tonen interesse in het concept, zoals Noord-Holland en het Waddengebied. Een project dat vanuit de regio een internationale sprong heeft gemaakt is Nieuw Gemengd Bedrijf, waarbij plantaardige en dierlijke productiebedrijven hun

afval- en grondstofstromen koppelen. In een samenwerkingsverband met Wageningen UR als een van de partners wordt het concept uitgewerkt voor China en India.

Wageningen UR wil haar rol in de regio oppakken. Samen met andere partijen maken wij de ondernemende regio tot een succes!’

‘Sterkere binding tussen onderzoek en bedrijfsleven geeft versnelling aan innovatie’

Noud Janssen
voorzitter LLTB met o.a. portefeuille kennis en innovatie

8 <

‘De Regio Innovatie Tour heeft me geïnspireerd om iets soortgelijks te doen met tuinbouwondernemers. We gaan met een bus naar Bleiswijk om de moderne onderzoekslocatie van Wageningen UR Glastuinbouw te bezoeken. De bedoeling is er ideeën voor innovatie op te doen, producenten te confronteren met wat er allemaal op onderzoeksgebied gebeurt, wat er kan en welke onderzoeksfaciliteiten er zijn.

Omdat Bleiswijk al faciliteiten heeft voor innovatief onderzoek voor heel Nederland, steken wij in Zuid-Nederland in op de toegevoegde waarde. Door verbindingen tussen onderzoek en bedrijfsleven ontstaat een versnelling in innovatie. De onderzoeksagenda wordt nog te veel bepaald door overheden en onderzoek, en te weinig aangestuurd vanuit het bedrijfsleven. Daarom zien we veel in kennis- en praktijkcentra, waar ondernemers, agribusiness, onderzoekers en onderwijs elkaar ontmoeten.

Een voorbeeld is het kenniscentrum Fresh and Food i.o., een initiatief van de provincie Limburg en LLTB waarvoor een businessplan wordt opgesteld. Het wordt een ontmoetingsplek voor bedrijven, onderwijs en onderzoek. We kijken niet alleen naar nieuwe producten, maar ook naar verpakkingen en marketingstrategieën. De LLTB doet als belangenbehartiger van primaire producenten bewust mee. Want als we ’t verderop

in de keten goed organiseren en vanuit de keten horen aan welke producten de maatschappij behoefte heeft, creëren we perspectieven voor primaire producenten.

Samen met andere partijen werken we ook aan de oprichting van praktijkcentra: voorbeeldbedrijven die behalve voor de primaire praktijk ook een ontmoetingsplek zijn voor het onderwijs. We zijn bezig met zo’n centrum voor de akkerbouw en tuinbouw (Vredepeel) en de varkenshouderij en melkveehouderij (Sterksel/Cranendonck). Iemand die nu varkenshouder wil worden kan wel een basisopleiding bij een AOC volgen, maar een aparte klas varkenshouderij is er niet. Voor specifieke vaardigheden kunnen de leerlingen straks naar een praktijkcentrum. De docenten en eventueel ook onderzoekers en ondernemers kunnen daar dan ook lessen verzorgen.’

> 9

Casus 1 Grootschalige landbouw in een kleinschalig landschap

De RIT start in de bus met de casus Groot-schalige landbouw in een kleinschalig landschap. De aanleiding voor het onderzoek was de LNV-nota Kiezen voor Landbouw, waarin het ministerie als hoofdstroming een economisch efficiënte en grootschalige landbouw voorziet die produceert voor de wereldmarkt. Hoe vertaalt dit zich tot de maatschappelijke wens om kleinschalige cultuurlandschappen te behouden?

De vanzelfsprekende koppeling tussen landbouw en landschap staat in kleinschalige landschappen dus onder druk. Denk aan gebieden in Drenthe, Overijssel en Gelderland, maar ook aan gebieden in Noord-Brabant en Limburg. Marktgericht ondernemen zet aan tot opschaling van de productie en creëert de behoefte aan grotere kavels. Hierdoor dreigen de karakteristieke eigenschappen van het landschap te verdwijnen, legt onderzoeker Wim Meulenkamp in de bus uit. LNV Directie Regionale Zaken Oost vroeg Wageningen UR of er een methodiek te ontwerpen is, die zowel schaalvergroting mogelijk maakt als waardevolle cultuurlandschappen weet te behouden of zelfs te versterken. In het Gelderse Lochem werd een voedingsbodem voor het onderzoeks idee gevonden. De wethouder, de kavelruilcommissie en de lokale LTO-afdeling steunden het idee om een gebied tussen Lochem, Laren en Harfsen – een relatief kleinschalig coulisselandschap met

grondgebonden melkveehouderij – als pilot te laten dienen. De vraag was: Als agrarische bedrijven in 2020 een omvang hebben van 120 hectare en 200 melkkoeien, hoe ga je daar dan in het landschap mee om?

Modern coulisselandschap

Ontwerpsessies met verschillende partijen volgden, waarbij alle deelnemers vanuit hun eigen belang input leverden. Ondernemers uit het gebied, beleidsmedewerkers, onderzoekers en een landschapsarchitect gingen hiermee aan het rekenen en tekenen, en presenteerden hun bevindingen. Ook met grote percelen is een kleinschalig landschap te behouden en zelfs te versterken, was de conclusie. Tegen geringe kosten kunnen percelen geheel door houtwallen omzoomd worden en bestaande houtwallen worden verplaatst. Zo kan een modern coulisselandschap ontstaan, waarbij de open ruimten een factor 10 kleiner zijn dan nu en waarbij moderne melkveebedrijven volop ontwikkelingsruimte hebben. De bedrijfsmatige hinder van landschapselementen is tot een minimum teruggebracht. Houtwallen worden zo geplaatst dat ze de minste schaduwwerking geven op de percelen. Melkveehouder André Platerink die deelnam aan de ontwerpsessies ziet de methodiek helemaal zitten. Hij boert nu op 22 percelen. Maaimachines moet hij telkens in- en uitklappen. 'Individueel kun je het plan niet realiseren', zegt hij. Alleen als het hele gebied meedoet kan er wat

Eisse Luitjens, Noordelijke Ontwikkel Maatschappij (NOM): 'Het is goed om te kijken wat er op innovatiegebied speelt in andere regio's, zoals grootschalige landbouw in kleinschalige landschappen. Veel boeren zien toekomst in schaalvergroting om daarmee de productiekosten te verlagen. Maar als boer moet je het wel met je eigen omgeving doen, en dan gaat het in Nederland toch meestal om landschappen met kleine landschapselementen.'

veranderen.' Ton Cornelissen van provincie Noord-Brabant adviseert niet te wachten op anderen: 'Je moet het juist gewoon doen. Begin met één bedrijf. Je moet ergens beginnen, anders blijf je maar in theorieën hangen. Hobbels krijg je toch.'

Reacties

Fons Goselink, senior beleidsmedewerker landbouw van provincie Gelderland, reageert positief op de gepresenteerde methodiek: 'We moeten de durf hebben vernieuwend met het landschap bezig te zijn, juist om het te behouden.' Hij verwacht wel weerstand van bijvoorbeeld ecologen. 'Die krijgen kippenvol bij het idee om houtwallen te verplaatsen, ook al biedt het huidige beleid ook niet voldoende bescherming. Landschapselementen blijven verdwijnen. En we staan nog maar aan het begin van de schaalvergroting! Ook om meer boeren over de streep te halen, moeten we meer doen. Je hebt 't over familie-eigendommen en vrijwillige kavelruil. Als we de kosten en baten doorrekenen en laten zien wat het oplevert, halen we de emotie van de grond eraf en zien wellicht meer boeren het zitten.' Bernard Cino, VROM accountmanager landelijk gebied oost, zegt dat met houtwallen meer te verdienen is dan velen wellicht denken. 'Houtwallen bieden plaats aan nuttige insecten voor de natuurlijke bestrijding van ziekten en plagen.' Iemand anders in de bus vult aan: 'Paddenstoelenteelt in houtwallen; daar heeft

Wageningen UR een onderzoek naar gedaan. Het blijkt een lucratieve nichemarkt te zijn.'

Doorstart

Het proces van onderzoek naar praktijk liep na afloop van het project vast. Begin 2008 heeft de projectgroep afspraken gemaakt over hoe het uitvoeringsgerichte project eruit zou moeten zien. Wageningen UR heeft daarvoor een projectvoorstel gemaakt en neergelegd bij de provincie Gelderland/Plattelandhuis. Daarna lag het proces enige tijd stil, vooral omdat er onduidelijkheid bestond over wie de kar moest gaan trekken. Ofwel wie het eigenaarschap van de LNV-directie over ging nemen. De provincie, de DLG, de gemeente? Die onduidelijkheid was vooral ontstaan door de nieuwe Wet Investering Landelijk Gebied (WILG), waardoor de provincie de regisseur is geworden in het landelijk gebied en daarbij de DLG aanstuurt. Ook gemeenten hebben sinds de nieuwe Wet ruimtelijke ordening meer bevoegdheden in het landelijk gebied. Gerard Kolkman vertelt ruim een maand na de RIT, dat er uitsluitel is gekomen. De provincie en de gemeente zetten samen met de gebiedspartijen de schouders eronder om tot een goed uitvoeringsplan te komen (zie interview blz. 15). Meer informatie: www.alterra.wur.nl > nieuws > archief > 13 maart 2008 > grootschalige landbouw en kleinschalig landschap

'Meer regio's aan de slag met nieuwe methodiek'

Gerard Kolkman
Beleidsmedewerker LNV Directie Regionale Zaken Oost

'We hebben het proces voor grootschalige landbouw in een kleinschalig landschap aangejaagd en veel energie in het pilotgebied losgemaakt. Nu de methodiek er ligt, is het aan de verschillende overheden om het te implementeren. Je verwacht dat dat in het pilotgebied relatief gemakkelijk zou zijn. Er is committent bij de gemeente, de provincie, de LTO-afdeling en andere gebiedspartijen. Toch was er een hik bij de overdracht van het eigenaarschap, wellicht omdat niet alle relevante partijen vanaf het allereerste begin sterk betrokken waren. Als je één relevante speler vergeet, raak je later in je project op achterstand. Je moet dus heel zorgvuldig zijn. Lochem loopt nu gelukkig goed. Met belangstelling zal ik blijven volgen hoe provincie, gemeente en de gebiedspartijen samen vorm geven aan een vernieuwende ruimtelijke inrichting.

Intussen zijn er nieuwe ontwikkelingen in Overijssel en Drenthe. In het Nationaal Landschap Noordoost Twente starten begin 2009 drie ontwerpstudio's in gebieden met een concurrentienadeel voor boeren. Het kostprijsverschil belooft er tussen de 4 tot 5 cent per 100 liter melk. Wat is dat nou, denk je dan, maar voor een gemiddeld toekomstig bedrijf betekent dit snel zo'n 30.000 tot 40.000 euro inkomstenderving per jaar. Dan is het goed om te bekijken hoe je het landschap slim kunt inrichten en gebruik kunt maken van de landschappelijke kwaliteiten.

Dit project financieren we niet voor 100 procent zoals in Lochem waar een geheel nieuwe methodiek is ontwikkeld. Hier dragen we voor 50 procent bij. De provincie, LTO, de betrokken gemeenten zorgen voor de co-financiering. Over een traject in Drenthe hebben we binnenkort een gesprek met een collega van LNV Directie Regionale Zaken Noord. En ik verwacht dat LNV Directie Regionale Zaken Zuid nog komt. We kunnen er de komende jaren mee verder!

Ondertussen worden de laatste onderzoeksvragen onder de loep genomen. Inzicht in wat het boeren kost en oplevert is er. Wat de ecologische impact is en hoe je het kleinschalige landschap kunt inzetten als energielandschap, is nog interessant om te bestuderen. Over een onderzoek naar de ecologische impact ben ik in gesprek. Dat zal er wel komen. Wat betreft energielandschappen: als je houtwallen herstelt en nieuwe aanlegt zul je deze ook moeten onderhouden. In hoeverre is het hout uit de regio inzetbaar als energiebron? Er zijn diverse onderzoeken gedaan op dit gebied; het is een kwestie van koppelen van de informatiebronnen. Het heeft alleen kans van slagen wanneer regionale partijen gezamenlijk de schouders eronder zetten.'

'Dankzij kennisontwikkeling en innovatie is er nog landbouw in Nederland'

Tammo Beishuizen
voorzitter LTO Noord, met o.a. portefeuille ruimtelijke ordening

'Het is mijn eerste jaar als algemeen voorzitter. Om te netwerken en me te oriënteren op nieuwe ontwikkelingen leek het me enorm interessant om met de RIT mee te gaan. Er gebeurt meer aan innovatie dan ik vermoedde en Wageningen UR is actiever dan ik had verwacht.

Grootschalig boeren in kleinschalig landschap is een onderwerp waar ik vanuit mijn portefeuille ruimtelijke ordening intensief mee bezig ben. Maar van dit project had ik nog niet gehoord. Ik ben zeker van plan hier wat mee te doen. Tijdens lezingen in het land vertel ik erover. Boeren kijken me nog wat ongelovig aan. Daarom is het belangrijk dat de methodiek wordt doorontwikkeld en dat een provincie ermee begint. Vooral ben ik benieuwd naar mogelijkheden in Natura 2000-gebieden.

Pluimveehouderij De Lankesterhof laat de druk van de regelgeving zien. Dankzij bemiddeling van zelfs Wageningen UR en van de burgemeester en wethouder is de innovatieve stal toch gereed gekomen. Boeren die innovatief bezig zijn worden vaak tegengewerkt omdat wat ze doen onbekend is en de toepassing niet past binnen bestaande regelgeving. Het is voor veel boeren een reden om naar het buitenland te gaan en daar hun plannen te realiseren. Het is belangrijk dat ambtenaren leren meedenken, want uiteindelijk wordt iedereen beter van innovaties: de dieren, het milieu, de consument...

Dankzij kennisontwikkeling en innovatie is er nog landbouw in Nederland. Koplopers zorgen ervoor dat we een voorsprong houden in dit land met te dure arbeid, met grote milieudruk, hoge kostprijzen en grote druk vanuit de ruimtelijke ordening. LTO Noord heeft daarom een aparte werkgroep innovatie. Deze kaart onder meer de problemen met subsidies, vergunningen en regelgeving aan bij innovaties als biovergisting en WKK. LNV stimuleert dit soort ontwikkelingen, maar de vergunningverlening bij gemeenten is er niet op aangepast. Ook het energienet is er bijvoorbeeld niet altijd op berekend de energie van boeren en tuinders af te nemen. Bij EZ pleiten we voor risicoafdekking. De overheid wil een innovatief Nederland, maar dat kan niet als alle risico bij ondernemers ligt en daarmee hun bedrijf op het spel moeten zetten. We weten dat innovaties vaak niet lukken. Als de overheid geen risicosubsidies verstrekt gaat de boer niet investeren.'

Casus 2 De Lanckerenhof

18 <

De pluimveehouders Chris en Marjanne Borren van De Lanckerenhof in Voorthuizen hebben een geheel nieuw diervriendelijk houderijsysteem geïntroduceerd, zodat hun leghennen zich zo natuurlijk mogelijk kunnen gedragen. De stallen staan er, maar het innoveren begint nu pas echt, vinden ze. Allerlei nieuwe kennisvragen doemen op. Waar kunnen ze aankloppen voor ondersteuning?

Chris en Marjanne Borren leiden de bezoekers rond. Ze lichten hun systeem toe (zie kader) en vertellen over hun jarenlange zoektocht, de omschakeling naar biologisch en hun uitbreidingsplannen. 'We willen de kip het naar de zin maken. Daarvoor moet je goed en veel naar het dier

Opfokstal en leghennenstal

De leghennenstal is een hoge open stal, afgeschermd met gaas en lichtdoorlatende gordijnen. Opvallend zijn de verschillende hoogteniveaus. Op de grond bij het gaas waar het licht is, scharrelen de kippen in het stro naar voer. 'Eenderde van het voer strooien we bewust op de grond. Zo kunnen de hennen zich natuurlijk, kipeigen gedragen', legt Chris Borren uit. Op het tweede niveau wordt voer in voerbakken aangeboden. Daar is het al wat donkerder. Onder de nok bevinden zich in afgeschermdere donkere ruimtes de legruimtes en daarboven de slaap- en rustruimte met zitstokken. De hennen kunnen altijd naar buiten. De uitloop is aantrekkelijk gemaakt met boomstronken met takken en een houtwal. Familie Borren fokt de hennen zelf op. Dat voorkomt stress en vermindert uitval. De hennen worden zo opgevoed dat ze hun instinctieve gedrag uiten. Daardoor gedragen ze zich goed naar elkaar. Diervriendelijk is ook de belichting. 'We hebben speciale lampen met een volledig daglichtspectrum, ontwikkeld door Philips Lightning. Daarmee zien de kuikens en kippen scherper en ervaren ze het als daglicht. Het geheel maakt dat we geen negatief gedrag zien als verenpikken en kannibalisme.'

kijken. We ontdekten dat kippen in een lichte omgeving rustig worden. Dat druiste in tegen de heersende opvatting.' Chris Borren kwam in contact met onderzoekers van het innovatieproject Houden van Hennen, waarin met stakeholders geheel nieuwe bedrijfsconcepten werden ontwikkeld die goed scoren op milieu, dierenwelzijn en rendabiliteit. 'Dingen die mijn vrouw en ik al vermoedden, werden bevestigd. Het maakte ons minder onzeker om te investeren in iets wat niemand eerder heeft gedaan.'

Hobbels

In 2007 ging dit pluimveebedrijf als eerste volgens het programma van eisen van Houden van Hennen van start. Ze baseerden zich met name op het concept De Plantage. Voor het zover was zijn heel

> 19

wat hobbels genomen. Borren noemt problemen met beperkte experimenteeruimte, niet-passende subsidieregelingen en een knellend bestemmingsplan.

'Voor een voorloperbedrijf als de onze was de onderzoeksprogrammering van Houden van Hennen niet flexibel genoeg. Wij en de onderzoekers waren gebonden aan een vooropgezet projectplan. Onverwachte zaken die je gaandeweg tegenkomt konden we niet onderzoeken', aldus Borren. Ook was er behoefte aan meer onderzoeksdisciplines om het systeem vanuit diverse gezichtspunten te bestuderen. Al met al liep de samenwerking af en toe wat moeizaam. De bijdrage van onderzoekers, die gefinancierd wordt uit LNV-middelen via afgebakende projecten, sloot onvoldoende aan bij de wensen van Borren.

Een tweede hobbel was de bouwvergunning. 'Agrariërs moeten compact bouwen. Maar biologische kippen hebben uitloop nodig. Hierdoor komen de stallen al snel buiten het voorgeschreven bouwblok. Ook hebben onze stallen een ronde dakvorm voor een goede natuurlijke ventilatie. De welstandnota schrijft een puntdak voor. De welstandcommissie wilde aanvankelijk niet meewerken, maar de burgermeester en wethouder waren wel positief. Omdat gemeente Barneveld zich wil profileren als Poultry Centre The Netherlands met een voorbeeldfunctie voor de pluimveehouderij, wilden de burgermeester en wethouder druk uitoefenen. Een gesprek met een "professor doctor ingenieur" – tevens projectleider Houden van Hennen – van Wageningen UR en een landschapsarchitect hielp ook mee. Uiteindelijk kregen we een "gedoogvergunning".'

Discussie

Borrens verhaal over de moeizame zoektocht naar innovatiesubsidies lokt een levendige discussie uit. Projectleider Peter Groot Koerkamp van Wageningen UR die innovatiesubsidies probeerde te verwerven: 'LNV-regelingen sluiten niet aan op meervoudige innovaties, in dit geval een gecombineerde innovatie voor verduurzaming van het stalsysteem, milieu, dierenwelzijn en arbeidsomstandigheden. Bovendien kun je aanvragen alleen schriftelijk indienen en er niet over praten omdat er een anonieme beoordelingscommissie is aangesteld. Als aanvrager is er geen mogelijkheid om zaken toe te lichten en eventuele misverstanden en onduidelijkheden weg te nemen. Zodoende liepen we drie subsidies mis. Bij Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei, die de provinciale gelden voor reconstructieprojecten toekent, vonden we wel gehoor.' Uiteindelijk kreeg Borren eenderde dekking voor de extra kosten. 'Waarom ga je als ondernemer dan toch door?', vraagt een aanwezige. Borren: 'We zijn al jaren geleden deze weg ingeslagen. Dan ga je niet meer terug. Ook hadden we de bouwvergunning binnen.'

Theo Vogelzang van Wageningen UR hoort het verhaal met enige verbazing aan: 'Je ziet dat familie Borren innovatief bezig is, dan kan LNV toch wel die experimenteeruimte geven? Het overheidbeleid belooft anders dan via regelgeving tot uitdrukking komt.' Ton Cornelissen van provincie Brabant schetst een oplossingsrichting. 'Het is moeilijk om afwijkende subsidieaanvragen te honoreren als de subsidieregels krap zijn geformuleerd. Maak daarom binnen de geldende EU Vrijstellingsverordening een zo ruim mogelijke subsidieregeling. Juridisch kan dat. In Brabant brengen we samen met provincie Limburg derge-

Catharinus Wierda, beleidsadviseur kennis en innovatie LTO Noord: 'Een leerpunt bij De Lankerenhof is dat we bij innovatie meer vanuit de keten moeten denken. Je hebt medewerking van ketenpartijen nodig voor een succesvolle ontwikkeling, verspreiding en vermarkting van je innovatie.'

lijke problemen rondom subsidieregelingen in kaart om ons provinciaal beleid zo snel en effectief mogelijk uitgevoerd te krijgen.' (zie ook interview).

Systeem verder ontwikkelen

Borren stipt een laatste punt aan. 'Marjanne en ik zijn in wezen nog maar net begonnen met innoveren. Het is zo nieuw wat we doen. Wageningen UR zou ons kunnen helpen dit systeem verder te ontwikkelen, maar er is geen budget meer voor.' José Vogezang, Wageningen UR, schetst hoe in Limburg een soortgelijk probleem is getackeld. 'We hebben met de energieleverende Greenportkas een soortgelijke ervaring als Borren. Met het neerzetten van een nieuwe kas ben je er niet. Er ontstaan zoveel nieuwe vragen over hoe je moet telen. Een heel team van Wageningers is eromheen gezet om diverse aspecten te bestuderen.' Jos van der Heijden van provincie Limburg vult aan: 'Veel partijen in Greenport Venlo hebben samen het bedrag daarvoor op tafel gelegd: provincie, LLTB, Rabobank en dergelijke. Zo'n heel consortium zou je ook hier moeten oprichten rondom dit voorloperbedrijf.'

Regionale inbedding

De verspreiding van hun innovatie verloopt moeizaam. De economische noodzaak die er is in de glastuinbouw om energiezuiniger te telen, kent de pluimveehouderij niet rondom dierenwelzijn. Dat de innovatie nog niet door andere pluimveehouders

en in de keten is opgepakt, komt wellicht ook door de grote mate van zelfstandigheid waarmee Borren aan zijn grensverleggende innovatie werkt: 'Geregeld komen groepen pluimveehouders kijken, maar je ziet dat ze terughoudend zijn. Wat wij doen is voor velen een te grote stap.' Dat merken zij ook in het netwerk Poultry Centre The Netherlands van hun regio en Noord-Limburg samen, waarin de hele keten, overheden en onderzoek werken aan vooruitgang en een internationale uitstraling.

Onlangs is een nieuw initiatief, het Gouden Ei, vanuit Houden van Hennen ontstaan. Deze gaat juist uit van regionale samenwerking in de keten vanaf het allereerste begin. Het project bestaat uit veel participanten, van stallenbouwer, een eierpakstation, vijftien pluimveehouders, Dierenbescherming tot Wageningen UR en Transforum. In Barneveld wordt naar verwachting de eerste innovatieve stal volgens het concept Rondeel halverwege 2009 geopend. September 2009 liggen de eerste Rondeleieren in het schap. Bij een voortvarende procedure van aanvraag en toekenning van bouwvergunningen kunnen in 2009 en 2010 vijf à acht stallen in gebruik genomen worden.

Meer informatie: www.lankerenhof.nl
www.houdenvanhennen.nl

‘Provincie heeft een belangrijke verantwoordelijkheid bij innovatie’

Ton Cornelissen

Provincie Noord-Brabant, senior beleidsmedewerker landbouw

‘De provincie heeft een taak bij het helpen van ondernemers bij hun innovatie. Want als ze een goed idee hebben, waar moeten ze dan heen om het verder uit te werken? Er bestaat aan de ene kant een woud aan intermediairs. Aan de andere kant is er een woud aan subsidieregelingen, waar ondernemers niet altijd goed mee uit de voeten kunnen, omdat de subsidieregels te krap zijn geformuleerd. De komende tijd bestuderen we daarom met alle betrokken partijen hoe we het hele innovatieproces van idee tot ontwikkeling tot opschaling kunnen stroomlijnen. Het uiteindelijke streven is om het innovatieproces optimaal te faciliteren. We werken daarin samen met de provincie Limburg. Dit ligt voor de hand: Zuidoost-Brabant en Noord-Limburg vormen samen een sterk agro-foodcomplex. Maar ook vanuit het Inter Provinciaal Overleg (IPO) inventariseren we met alle provincies wat elke provincie doet voor het innovatieproces in de agrosector. Hiervan kunnen we van elkaar leren en kennis gebruiken om het eigen innovatiebeleid te verbeteren.’

‘Ondernemers en provincie moeten intensiever samenwerken’

Fons Goselink
Provincie Gelderland, senior beleidsmedewerker landelijk gebied

24 <

‘De Lankerenhof heeft zeker op het vlak van dierenwelzijn een voorsprong op collegabedrijven; ondernemer Borren is een echte pionier. Dit soort bedrijven zijn heel essentieel. Ze helpen de agrarische sector vooruit. Als overheid mag je dit soort bedrijven ondersteunen. Van staatssteun is geen sprake wanneer investeringen hoger zijn dan in gangbare systemen. Het gaat om innovaties die mogelijk leiden tot verduurzaming, een opgave voor de hele pluimveehouderij. Daarom wil ik Borren graag stimuleren zijn ideeën en onderzoeksvragen op papier te zetten. Dan kunnen we bekijken wat we als provincie opnieuw kunnen betekenen.’

Dat kan via ons regiobureau Veluwe en Vallei, één van de drie provinciale loketten voor gebiedsontwikkeling waar (groepen) ondernemers projectvoorstellen indienen om aanspraak te maken op subsidiëring. Bureau Veluwe en Vallei kent Borren al van eerder toegekende subsidie. In principe wil de provincie de ondernemer graag opnieuw helpen om ervoor te zorgen dat de innovatie doorontwikkelt.

De kunst is om als overheid zo te faciliteren, dat ondernemers kunnen vernieuwen en aanpassen om de concurrentiepositie te behouden. In de regio is daarom een goede samenwerking gewenst tussen ondernemers en overheden in nauwe relatie met onderzoek en onderwijs. We

moeten intensiever met elkaar omgaan en elkaar op verantwoordelijkheden aanspreken. Zo hebben wij als provincie een rol in verspreiding van nieuwe kennis, bijvoorbeeld door meefinancieren van een open dag bij ondernemers met een nieuw houderijsysteem.

Als provincie ondersteunen we ook netwerken zoals Betuwse Bloem en Poultry Centre The Netherlands om het ondernemerschap aan te scherpen en om nieuwe allianties aan te gaan. Het zijn regionale netwerken waar personen uit de gehele keten elkaar écht ontmoeten. Dat werkt beter dan virtuele netwerken en netwerken op nationaal niveau. De regio biedt de beste voedingsbodem voor innovatie, doordat de mensen elkaar kennen en goed aanvoelen.’

> 25

Casus 3 Greenport Betuwse Bloem

26 <

Greenport Betuwse Bloem laat zien hoe een gebied de motor kan zijn voor innovatie. Vijf tuinbouwclusters hebben zich gebundeld in een multidisciplinair netwerkstructuur en werken vanuit een gezamenlijke strategische visie en agenda aan de toekomst.

Een flinke afvaardiging van Greenport Betuwse Bloem presenteert zich bij Praktijkonderzoek Plant & Omgeving (PPO) van Wageningen UR in Randwijk. Dit instituut richt zich met name op de fruitteelt en vervult als kenniscentrum tevens een regiofunctie voor Betuwse Bloem. Wils Kloos van Oost N.V. (ontwikkelbedrijf voor Oost-Nederland) geeft als voorzitter van het kernteam van Betuwse Bloem de aftrap. Hij vertelt hoe een rapport over de toekomstkansen van de diverse tuinbouwsectoren in het Rivierengebied, van LTO Noord, Wageningen UR, Radboud Universiteit Nijmegen en zijn organisatie, de basis heeft gelegd voor Betuwse Bloem. De rapportenschrijvers concludeerden dat voor een economisch gezonde toekomst het aankomt op krachtenbundeling, kennisontwikkeling, innovatie en gebiedsbranding.

Betuwe als zesde greenport

De provincie nam die conclusie ter harte en besloot actie te ondernemen. Gedeputeerde Harry Keereweer heeft inmiddels de supervisie over Betuwse Bloem en is enthousiast pleitbezorger: 'In de Betuwe zagen we weinig ontwikkeling, terwijl

er veel potentie is. De provincie besloot een tuinbouwprogramma op te zetten. We voerden gesprekken met mensen die al bezig waren met initiatieven, onder meer de burgemeester van Neder-Betuwe die trok aan de krachtenbundeling van de laanboomsector, en Ferry Hollinger die de tuinbouwketen tussen Arnhem en Nijmegen op de kaart wil zetten. We legden contacten met ondernemers en hebben een netwerkstructuur opgezet. In het Provinciaal Meerjarenplan maakten we voor een periode van drie jaar een paar ton vrij. Kennis haalden we uit Wageningen en Nijmegen. Het idee ontstond een greenport op te richten.' Want ondanks dat de Betuwe een tuinbouwgebied bij uitstek is, heeft voormalig landbouwminister Veerman de Betuwe niet aangemerkt als greenport. Provincie Gelderland is van mening dat de Betuwe de zesde greenport kan worden. Het bezit alle eigenschappen om er een te zijn: de Betuwe is een belangrijk productie- en handelscentrum voor fruitteelt, glastuinbouw (met twee clusters), (laan)boomkwekerij en champignonenteelt. Daarnaast ligt het gebied aan drie belangrijke transportaders: een spoor (Betuwelijn), twee rivieren en vier snelwegen. En er zijn diverse kennisinstellingen in de directe nabijheid (Wageningen UR, Radboud Universiteit Nijmegen, HAS Den Bosch, Hogeschool Arnhem Nijmegen) die bij kunnen dragen aan de innovatiekracht van de regio. Keereweer: 'Mijn overtuiging is dat Greenport Nederland niet kan zonder de Betuwse Bloem.'

Ondernemersplatform als drijvende kracht

Greenport Betuwse Bloem is in 2006 van start gegaan en wordt aangestuurd door een kernteam en een overkoepelend ondernemersplatform met vertegenwoordigers van de vijf tuinbouwclusters. Het kernteam initieert en coördineert het overkoepelende programma met een aantal strategische projecten. De pijlers zijn: versterking van de (inter)nationale logistieke positie, gebiedsbranding en -positionering, verbetering van de kennisinfrastructuur (onderwijs en scholing) en verbetering van de innovatie-infrastructuur. Het kernteam bestaat uit vertegenwoordigers van Oost NV, provincie Gelderland, het ondernemersplatform Betuwse Bloem, LTO Noord projecten, Wageningen UR en adviesbureau De Boer en Advies.

Het ondernemersplatform is de drijvende kracht achter de Betuwse Bloem en legt zich toe op de strategie, het gezamenlijke regionale belang, visievorming en de ontwikkeling van projecten. Het platform houdt het overzicht en zorgt ervoor dat de vaart erin blijft. Tuinbouwclusters organiseren zich en sluiten publiek-private samenwerkingsovereenkomsten (pacten) om de clusters ketenbreed te versterken. Drie leden van het ondernemersplatform vertellen wat hen zoal drijft om deel te nemen. Ko Hooijmans van Hooijmans Champignons: 'We kampen met een vervoersprobleem. Snelwegen slibben dicht. Kan het niet over water? Wellicht dat we samen met anderen hier iets aan kunnen doen. Als wij ondernemers overleg hebben, zijn er geen blokkades naar elkaar toe en bespreken we dit soort zaken. Het contact van oog tot oog zorgt voor de drive om gezamenlijk de schouders onder problemen te zetten.' Jan Blankers van Koninklijke Fruitmasters: 'Ook wij zoeken andere vervoersmogelijkheden om

producten zo efficiënt en vers mogelijk op de markt te brengen. We hebben elkaar nodig om ontwikkelingen op gang te brengen. Het gaat om bestaande kennis bij elkaar brengen, kennisontwikkeling en kennisuitwisseling.' Ruben Bringsken van Baltussen Konserven: 'Je besmet in de ondernemersgroep elkaar met samenwerking. Ons bedrijf wil de tuinbouw als een complete keten benaderen. We kijken hoe we de teelt kunnen afstemmen op de verwerking, die weer is afgestemd op de vraag. In de ondernemersgroep zoeken we partners die ons kennis en ervaringen aanreiken.'

Iconen

Het enthousiasme en de energie spat ervan af. 'Maar wat zijn de iconen van dit project en waar zit de burger in dit verhaal, die gemeenschapsgeld in het project inbrengt?', vraagt Theo Vogelzang van Wageningen UR zich af. Wils Kloos geeft antwoord op de tweede vraag: 'De mensen in het Rivierengebied gaan zeker iets merken. Bijvoorbeeld wat betreft landschapsaankleding. In de Bommelerwaard gaan we nadenken over de infrastructuur, zodat zware vrachtwagens op den duur niet meer over de dijken zullen rijden. Verder besteden we veel aandacht aan communicatie. Door het vertellen van het gebiedsverhaal en de successen – *tell and sell your qualities* – kunnen de mensen in de streek trots worden op hun gebied. De Betuwe is een economisch belangrijker gebied dan veel mensen denken. Zo neemt de fruitsector 30 procent van de regionale werkgelegenheid voor zijn rekening. Bij lokale bestuurders groeit ook het besef van het belang van de bijdrage van de tuinbouwclusters voor de economie en werkgelegenheid.' Wat betreft de iconen: dat zijn tot nog toe lokale en sectorale initiatieven. In 2006 is Greenport

> 27

Wijnie van Eck, manager kennis en innovatie LLTB: 'Juist de verbinding van innovatie met de regio vind ik heel interessant. Regio's zijn heel verschillend. Het maakt dat er maatwerk nodig is.'

30 <

Arnhem Nijmegen opgericht; een netwerkorganisatie van publieke en private partijen (zie interview). In 2007 is het Laanboompact gesloten tussen de sector, overheden, dienstverlenende bedrijven en kennisinstellingen. In het pact is op basis van gezamenlijke visievorming een aantal acties benoemd om de visie te realiseren. Deze acties zijn vertaald naar projecten, waarvoor financiering is gezocht. Een vergelijkbaar verhaal is het Fruitpact dat in 2008 is opgericht. Een pact voor de champignonsector in de gemeente Kerkdriel is in voorbereiding. Opmerkelijk is daarbij dat partijen die voorheen niet zoveel met de tuinbouw hadden, zoals gemeente en Kamer van Koophandel, actief participeren in de pacts.

Hobbels

Overigens is het lastig deze projecten van de grond te krijgen. De projecten passen vaak niet bij subsidietrajecten van dezelfde provincie die Betuwse Bloem promoot. Gedeputeerde Keereweer: 'Innovatie ontstaat op het snijvlak van sectoren. Als het aan mij ligt, wordt het in de toekomst makkelijker om subsidies te verkrijgen. Nu weerhouden de regels van Europese, Rijks en provinciale subsidieregelingen vaak de financiering van veelbelovende innovatieve projecten. De provincie heeft enige vrijheid om subsidieregelingen opener te maken. Op korte termijn kunnen we niet veel doen. De subsidiekaders die de provincie voor enkele jaren heeft vastgelegd, zijn niet

zomaar tussentijds te doorbreken.'

Toch zijn projecten met een korte tijdshorizon nodig om de partijen actief betrokken te houden en hen mee te laten werken aan de toekomstvisie. Roelf de Boer van Boer en Advies: 'Met kleine, relatief makkelijk te realiseren projecten – quick wins – kun je bij de ondernemers scoren; niet met een grote, abstracte strategische visie. We zijn bijvoorbeeld begonnen met een ondernemersleergang en ondertussen boetseren we verder aan de grote uitdagingen.' Die uitdagingen in de toekomstvisie overstijgen meestal het provinciale niveau, zoals het doortrekken van de A15. De grote opgave voor dit soort langjarige projecten is om onder meer de nationale overheid mee te krijgen.

Betuwse Bloem krijgt nog één jaar processubsidie. Wat als die per 2010 stopt? Keereweer: 'Er bestaat een afbreukrisico wanneer de regio het helemaal zelf moet gaan doen, maar de provincie kan niet blijvend subsidiëren en het proces trekken. Betuwse Bloem moet over een jaar zo krachtig zijn, dat ook anderen willen investeren. Sowieso hebben we nu al het kleine succes dat er vanuit de Betuwe veel projectaanvragen komen. Ik wacht met belangstelling het initiatief van de regio en het bedrijfsleven af.'

Meer informatie: www.betuwsebloem.nl

> 31

'Andere greenports kijken nieuwsgierig naar ons'

Ferry Hollinger

voorzitter ondernemersplatform Greenport Betuwse Bloem en Greenport Arnhem Nijmegen

Ferry Hollinger, voormalig directeur van Veiling Oost Nederland te Bommel, draagt met verve Greenport Betuwse Bloem uit en weet anderen er ook enthousiast over te maken. 'Als je ziet wat voor speciale dingen er gebeuren, dan word je vanzelf wel enthousiast.' Een leuk succes is dat de jaarlijkse conferentie over greenports in 2009 in de Betuwe plaatsvindt. Betuwse Bloem heeft op eigen kracht zich als greenport op de kaart weten te zetten en andere erkende greenports nieuwsgierig gemaakt naar wat daar allemaal gebeurt.

'We zijn met z'n allen op zoek naar nieuwe structuren en nieuwe vormen van samenwerking. Allerlei projecten borrelen op. En dat terwijl de verschillende sectoren elkaar nooit eerder zo zijn tegengekomen. In het begin dachten velen nog: wat moet ik ermee? Wat moet ik als glastuinder met de laanbomen- of champignonsector? Al pratende zijn we tot de conclusie gekomen dat we veel aan elkaar hebben en elkaar versterken. Ook ik dacht aanvankelijk: ik zie wel waar het schip strandt. Aan de andere kant vind ik ook: kom op, we zijn met z'n allen ondernemer. Alleen al de naam Greenport Betuwse Bloem die we aan het gebied hebben gegeven, heeft de tuinbouwsector enorm geholpen. Het maakte bijvoorbeeld bij de Kamer van Koophandel in één keer duidelijk waar we voor staan. We hebben gevraagd of de Kamer van Koophandel mee wilde doen. Het antwoord was ja.

In Greenport Betuwse Bloem gaan we voor bundeling van alle partijen; het gaat om samengang, samenwerking en elkaar stimuleren. Gezamenlijk stellen we wat voor. Alles bij elkaar omvat de tuinbouw in de Betuwe 7000 hectare. Dat is heel wat en dan mag je best wat kapsones hebben. Met 7000 hectare ben je een grote partij en gaan de deuren bij overheden voor je open.

De samenwerking in de tuinbouwclusters zie je op gang komen. Ieder in zijn eigen tempo. We hebben de moed gekregen om zaken op te pakken. Heel belangrijk is dat we bij de basis, de ondernemers, zijn begonnen. Zij moeten het doen. Zo komt er een AgriBusiness Centrum (ABC) voor de laanboomsector in Opheusden. De champignonsector raakte hierdoor geïnspireerd en wil nu ook zoiets opzetten. En in Greenport Arnhem Nijmegen moet ook een hotspot komen. De ene sector ziet waar de ander mee bezig is en wil niet achter blijven. In een netwerkstructuur leer je veel als je veel geeft. Dit stimuleert het ondernemersklimaat: we moeten verder kijken dan onze neus lang is.'

'Agriboard en Betuwse Bloem kunnen van elkaar leren'

Jaap Bond
Gedeputeerde Noord-Holland

'De RIT bevestigt dat er ontzettend veel gebeurt, dat het een prachtige sector is. In Noord-Holland Noord zijn we bezig met een vergelijkbaar initiatief als de Betuwse Bloem: Agriboard Noord-Holland Noord. Ook hier gaat het om samenwerking en clustering van tuinbouwsectoren. De partijen zijn drie keer bij elkaar geweest om het initiatief af te tasten. Het is heel motiverend om de partijen bij elkaar te brengen. Op 6 februari tekenden alle partijen, waaronder ook Wageningen UR, het AgriPact dat de weg vrij maakt voor de Agriboard.

Het is de bedoeling dat we sterke ketens en nieuwe verbindingen gaan vormen, bijvoorbeeld glastuinbouw en aquacultuur. We denken daarbij aan vissoorten die van oorsprong in de regio bekend zijn: snoekbaars, baars, aal en tong. Dus geen tilapia en dergelijke. Een bedrijf in IJmuiden kweekt al tong en zal naar Noord-Holland-Noord verhuizen om uit te breiden en samen te werken met de glastuinbouw in een duurzame keten. De zaadbedrijven sluiten aan door algen te gaan veredelen, dat als voedsel voor de vis gaat dienen. Het is prachtig om te zien hoe de sectoren elkaar stimuleren.

Zo zullen er meer verbindingen en kruisbestuivingen ontstaan tussen de zaadveredeling, glastuinbouw, bollensector, vollegrondsgroentesector en aquacultuur. Als je samenwerkt kun je van vele FLEXIBELE Agrarische Gebieden (FLAG's) een grote FLAG maken. We kunnen onze krachten bundelen,

de infrastructuur en de logistiek verbeteren, samen investeren in onderzoek en onderwijs, lobbyen bij het rijk en kennis- en innovatiesubsidies aanspreken.

We willen leren van andere initiatieven zoals Betuwse Bloem en anderen van ons laten leren. Van Betuwse Bloem steken we op hoe belangrijk het is de ondernemers zelf erbij te betrekken, dus niet alleen de georganiseerde ondernemers. Dat gaan we dus ook doen.

Nadrukkelijk willen we investeren in onderwijs voor het tuinbouwbedrijfsleven. Onderwijs op AOC-niveau is er wel, en proeftuin Zwaagdijk biedt de kassenklas voor praktijkgericht onderwijs op dit niveau. Maar de tuinbouwbedrijven hebben ook behoefte aan hoger opgeleid personeel, aan managers tot wetenschappelijk opgeleid personeel aan toe. We willen daarom één onderwijs- en innovatieloket, het Agrihuis, waar onderwijsinstellingen, bedrijfsleven en onderzoek samenkomen. Waar bedrijven informatie halen over duurzaam ondernemen, leerlingen en studenten enthousiast worden gemaakt voor deze sector en waar nieuwe initiatieven ontstaan.'

‘Door innovaties in de regio zijn maatschappelijke vraagstukken op te lossen’

Louise Veerbeek
MT-lid LNV Directie Regionale Zaken Oost

36 <

Louise Veerbeek sluit de RIT af met een korte beschouwing over de rol van haar directie bij innovatie in de regio, het belang van innovatie en enkele lessen van de dag. ‘Onze directie is de schakel tussen Den Haag en de regio. We hebben een oor- en oogfunctie. We kijken waar knelpunten en toekomstmogelijkheden liggen. We benoemen en agenderen deze, en schakelen door naar Den Haag om vanuit de regio te komen tot beleid dat werkt. Daarnaast financieren we projecten om innovatieve kansen volop te benutten en dragen we bij aan netwerkontwikkeling om innovatiekrachten te bundelen.

Het belang van innovatie in de regio is heel groot. Het is cruciaal om maatschappelijk dilemma’s op het gebied van gezondheid, voedsel, dierenwelzijn landschap en leefomgeving op te lossen. We moeten de komende vijftien jaar grote sprongen maken in duurzaamheid. Daarvoor hebben we innovatieve ondernemers nodig.

Bij innovaties zien we twee ontwikkelrichtingen: schaalvergroting en verbreding. Bij schaalvergroting zijn er verschillende toekomstbeelden waar onder megastallen en Nieuw Gemengd Bedrijf, waar bedrijven uit verschillende sectoren samen een kringloop vormen. Dit soort bedrijven leveren wel flinke maatschappelijke discussies op. Een andere toekomstrichting is multifunctionele landbouw, waarvoor het ministerie een task force in het leven heeft geroepen.

Welke richting ondernemers ook kiezen; het gaat erom van een probleem een kans te maken. Pluimveebedrijf De Lankerenhof laat dat heel mooi zien. Vanuit een probleemsituatie – de vogelpest – besloot familie Borren het heel anders te gaan doen en zag daarvoor kansen. Wel laten deze en andere casussen zien dat je innovaties breed moet inbedden. En dat er geen blauwdruk is voor wie op welk moment wat moet doen. Alles hangt af van de situatie en de context.

Met een reeks instrumenten proberen we ondernemers met goede initiatieven te ondersteunen. Maar het kan altijd beter. Wageningen UR geeft ons input over hoe instrumenten beter kunnen aansluiten bij regionale innovaties. Bijvoorbeeld door ondersteuning van kennisnetwerken. Daar gaat het om ondernemers en hun ondernemerschap: hun lef, passie, doorzettingsvermogen en toekomstvisies. Zij hebben passie en leggen noodzakelijke verbindingen met andere partijen. Betuwse Bloem is daar een mooi voorbeeld van.

In het project Grootchalige landbouw in een kleinschalig landschap zien we hoe onderzoek als motor van vernieuwing kan optreden. En de provincie krijgt een steeds prominentere rol in innovatie sinds de nationale overheid decentraliseert en provincies budgetten toekent. Een aantal provincies is heel actief. Het is goed als provincies gezamenlijk ervaringen uitwisselen op het gebied

> 37

van kennis en innovatie, zoals in IPO-verband gebeurt. Er ligt nog wel een opgave in het verkleinen van de afstand tussen landelijk en provinciaal beleid. Gemeenten zijn tijdens de RIT geregeld in negatieve zin langsgekomen als belemmerende factor bij innovatie, met de Betuwse Bloem overigens als uitzondering. De nieuwe Wet ruimtelijke ordening biedt kansen gemeenten actiever bij

innovatie te betrekken en hen partner te maken. Zo’n dag als de RIT is goud waard. Je wordt sterk aan het denken gezet en gestimuleerd om over je eigen grenzen en structuren heen te kijken. Mijn advies voor allen die willen innoveren is: houd vast aan het doel maar wees flexibel in de weg daarheen.’

De ondernemende regio: conclusies

Aan het eind van de RIT plakken deelnemers stickers op een flipover met hun probleem of oplossing, opmerking of vraag. Hieruit is een aantal opvallende lijnen te destilleren:

38 <

Innoveren = samenwerken Succesvolle innovaties zijn veelal het resultaat van een coproductie van publieke en private partijen: ondernemers, bedrijfsleven, overheden en onderzoek.

Innoveren = risico's nemen Innoveren vraagt van alle betrokkenen ondernemerschap en de bereidheid risico's te nemen. Daar zit vaak een spanningsveld: het ondernemersrisico ligt nu sterk bij de individuele ondernemer, terwijl andere partijen, zoals overheden, ook mee zouden moeten doen. Gemeenten zijn cruciaal in veel regionale innovatieprojecten vanwege hun verantwoordelijkheid voor bestemmingsplannen (RO), welstandsbeleid en het toekennen van milieuvergunningen.

Innoveren = mensenwerk Bij de casussen De Lankerenhof en Greenport Betuwse Bloem zien we hoe één of meerdere personen met een geweldige drive, de motor achter de innovatie vormt of vormen. Dat is tegelijkertijd ook een aandachtspunt bij het opschalen en verbreden van innovaties; er moeten andere mensen komen die met evenveel enthousiasme ermee verder gaan.

Innoveren = doen Plannen en rapporten zijn in feite de eerste aanzet tot een innovatie. Er is sprake van innovatie wanneer een plan ten uitvoer komt. Precies daar kan het stokken, bijvoorbeeld omdat regelgeving niet is toegesneden op innovaties, ambtenaren het lastig vinden om de waarde van vernieuwingen in te schatten, de overdracht van het eigenaarschap stukt of als ondernemers het risico niet volledig zelf kunnen dragen.

Innoveren = kiezen voor een gezamenlijke visie als gemeenschappelijk belang. Betuwse Bloem laat zien dat een gezamenlijke visie leidt tot echte samenwerking en duidelijkheid over de richting van innovatie. Projecten moeten passen in die visie.

Innoveren = ontschotten van subsidieregelingen. Bij overheden bestaat soms een tegenstelling tussen politieke doelen en beleidsuitvoering, met name bij subsidieregelingen. De Lankerenhof krijgt beleidsmatige aandacht en beleidsmatige steun en indirect financiële ondersteuning van het ministerie van LNV via het onderzoeksprogramma Houden van Hennen.

Anderzijds zijn alle aanvragen van de ondernemer bij LNV-subsidieregelingen afgewezen omdat meer -voudige verduurzaming niet past binnen subsidieregelingen. Bij Betuwse Bloem is een soortgelijke tegenstelling zichtbaar. Provincie Gelderland steunt het proces financieel en is pleitbezorger van de greenport, maar bij het indienen van subsidieaanvragen voor projecten ondervindt Betuwse Bloem problemen met de subsidieregelingen van de provincie.

Innoveren = ontkokeren De relatie ondernemer-onderzoek schuurt soms, vooral wanneer een ondernemer bezig is met een innovatie die een aantal duurzaamheidsaspecten tegelijk aanpakt. Door verkokering is vaak alleen onderzoek mogelijk per aspect. Dit pleit voor een flexibeler onderzoeksprogramma en een betere aansturing vanuit de regio.

'De regio biedt de beste voedingsbodem voor innovatie, doordat de mensen elkaar kennen en goed aanvoelen'

Colofon

© 2009

Wageningen UR

Financier

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit via de Beleidsondersteunde Onderzoekthema's
Vitaal Landelijk Gebied, Biologische landbouw en Verduurzaming, Productie en Transitie

Coördinatie en redactie

Daniël de Jong, José Vogelesang en Pieter de Wolf (Wageningen UR)

Teksten

Ria Dubbeldam (Grafisch Atelier Wageningen)

Fotografie

Wim van Hof (bvBeeld), Wageningen UR

Vormgeving

Jelle de Gruyter (Grafisch Atelier Wageningen)

Druk

Moderndruk b.v., Bennekom

Quotes omslag

binnenzijde voor: Jos van der Heijden, provincie Limburg

binnenzijde achter: Fons Goselink, provincie Gelderland

Regioteam Wageningen UR

In het regioteam zitten medewerkers die namens Wageningen UR de rol van trekker vervullen in het opbouwen van netwerken in gebieden met een duidelijke innovatieagenda.

Kees Slingerland, *voorzitter*
kees.slingerland@wur.nl

Theo Vogelzang
Veenweide - West-Nederland
theo.vogelzang@wur.nl

Remco Kranendonk, *secretaris*
remco.kranendonk@wur.nl

Jan-Willem Donkers
Greenports - West-Nederland
jan-willem.donkers@wur.nl

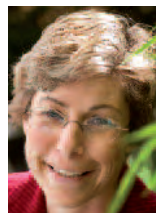
Gerard Migchels
Dairy Valley - Noord-Nederland
gerard.migchels@wur.nl

Willem Brandenburg,
Zuidwestelijke Delta - Zeeland
willem.brandenburg@wur.nl

Jeroen Sluijsmans
Biobased - Oost-Nederland
jeroen.sluijsmans@wur.nl

José Vogelezang
Greenport Venlo - Limburg
jose.vogelezang@wur.nl

Marc Ravensloot
Betuwse Bloem - Rivierengebied
marc.ravensloot@wur.nl

Ab Groen, *groen onderwijs*
ab.groen@wur.nl

Ministerie van Landbouw, Natuur en
Voedselkwaliteit